

* RECENZE *

Okraj a střed v literatuře a literární vědě

Okraj a střed v jazyce a literatuře. Sborník z mezinárodní konference. Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Pedagogická fakulta – katedra bohemistiky a slavistiky, red. Marie Čechová, Dobrava Moldanová, Zora Millerová, Ústí nad Labem 2003.

I když se naše recenze týká jen literární a literárněvědné části tohoto sborníku (lingvistickou část recenzuje Zdeňka Trösterová v lingvistickém čísle *Opera Slavica*), nelze nezahlédnout do jiných sfér již proto, že tvoří většinu tohoto svazku. Název sborníku, který autorům sugeroval jejich příspěvky a stylizaci klíčových formulací, sice mluví o prostorovosti, ale neobsahuje slovo „areál“ – to je zvykem spíše v lingvistice, jinde se asi prosazuje obtížněji. Právě brněnský Ústav slavistiky začal toto studium rozvíjet komplexně ve svém Kabinetu integrované žánrové typologie a teorie areálových studií a komisi doktorského studia teorie areálových studií; jsem tedy rád, že se podobné myšlenky o nutné neuzavřenosti tohoto jevu prosazují i jinde, byť jinak. Signifikantní je v tomto smyslu již úvodní stať Jiřího Krause *Střed a okraj vědeckého poznání* (9-13). Autor je zastáncem otevřenosti lingvistiky jiným vědním oborům: „Domnívám se, že charakteristickým rysem současné vědy – a tedy i jazykovědy – je respekt a snad i pokora před objektivními vývojovými zákonitostmi zkoumaného předmětu, snaha poznávat i ty jeho složky, které se dříve jevily jako periferní a nehodné bližšího zkoumání. Na druhé straně se však moderní lingvistika vřazuje do kontextu humanitních věd, jejím předmětem se stává nejen jazyk sám, ale i jeho uživatelé a jejich postoje, názory, pocity. Uzavřenost komunity jazykovědců (resp. jejich jednotlivých komunit) a ztráta společenských funkcí jazykovědy je pro mě nepřijatelná.“ (12-13). Podobně – jak se zdá – smýšlejí i jiní lingvisté, např. Marie Čechová, Mieczysław Bałowski, Marie Janáčková aj.

Literatury se týká již příspěvek Josefa Jodase o hanáckém intermezzu v díle K. M. Čapka-Choda (povídky *Němák* a *Žebrák* a román *Antonín Vondřejc*), přičemž použití hanáckého nářečí autor charakterizuje jako okrajové, s komickým účelem, uměle stylizované a nepřilíhající. V závěru odmítá názor stavějící naroveň užívání obecné češtiny a hanáčtiny u tohoto autora (Křčmová, 2000). O literatuře je vlastně i příspěvek Gražyny Bałowské o okrajové slovní zásobě u Ondry Łysohorského. Milan David zkoumá přejaté výrazy ve Vodňanského překladu *Theatra* (60-62), literatury se dotýkají i studie Jaroslavy Celerové (ruská ekonomická terminologie), Pavla Odaloše (literáronyma a antroponyma) i Anny Zurové (analýza názvů barev v Sienkiewiczově románu *Křižáci*); k literatuře se vážou také studie Evy Minářové a originální publikace Aleny Jaklové a Vla-

dimíra Smolky o jazyce současných čechoamerických žurnalistických textů, Bohumily Junkové o expresivitě v publicistických textech 90. let, Václava Millera (o V. Zahradníkovi), Aleny Debické (grafické prostředky v uměleckém textu) a svým způsobem i Jany Hoffmannové (mluvené projevy).

Za dobrý konec uchopil odkaz Ondry Lysohorského Jiří Marvan (je jeho dílo okrajové, nebo je v něm i nadčasový prvek oslovující Evropu regionů, národních minorit a malých jazyků?). Literární výchovy se týkají příspěvky Martina Fibigera (středoškolské učebnice literatury v kanadském Ontariu) a Martina Nešpora (centrum a okraj v literární výchově). O u-toposu v postmoderním diskursu píše Jan Matonoha, Olga Brandtová o středu a okraji v mýtech a folklóru, Aleš Haman uvádí téma centra a periferie do souvislosti s proměnami literární struktury na českém materiálu, Jozef Tatár píše o básnické exkluzivitě a hodnotové periférii na slovenském materiálu (Hviezdoslav, Vajanský a básnická „mezigenerace“), Vladimír Svatoň uvádí ve své reflexi na ruském materiálu téma města a venkova (V. Nabokov), Dobrava Moldanová se v závěru svého příspěvku zmiňuje o „okrajovosti“ literárněkritického diskursu, Bohuslav Hoffmann komentuje konec heroické fáze novodobé literatury, Blanka Hemelíková si všimla nové váhy cestopisné a reportážní prózy 60. let 20. století, Antonie Kreislová sleduje cestu od Richardsonovy *Pamely* k harlekýnkám, Jiří Svoboda pátrá po vědomí periferie a centra u P. Bezruč, Jiří Kudrnáč sleduje u Z. M. Kuděje postup od naturalismu k parodii. Ve svazku dále najdeme studii o A. Kasproviczovi (Barbara Bogolebska), o severočeské poezii 50. let 20. století (Josef Peřina), o středu a okraji v díle J. Škvoreckého (Helena Kosková), o Dominiku Tatarovi (Ivan Jančovič), o exilové próze J. Pelce a I. Pekárkové (Joanna Czaplínska); v dalších příspěvcích zaznívá mimo jiné téma díla Libuše Moníkové (1945-1998), Wilhelma Przewczka, Bogdana Trojaka (určitě však v tomto případě nejde o dvojdomost, ale o biliterárnost) a spisovatelů řecké národnosti z Jeseníků (Libor Martinek); zaujme také studie Zdeňky Trösterové o migraci center v ruské kulturní historii a Inny Kalitové o Nerusech v ruské literatuře (kdysi jsem o tom podstatně obšírněji psal – je to velké a v jistém smyslu i zásadní téma). Svazek uzavírá brilantní studie Ctirada Kučery o proměnách okraje a středu v ruské literatuře a Blanky Zapletalové o francouzském a ruském romantismu.

Svazek je jistě takřka impozantní reflexí tématu a najdeme zde řadu pozoruhodných příspěvků; současně se však zdá, že někteří autoři chtěli svá bádání vtěsnat do vymezeného rámce konference poněkud za každou cenu; škoda, že jednoznačně převažoval český materiál a že exkursy k jiným Slovanům a vůbec jinam byly jen sporadické. I z tohoto úctyhodného svazku mám pocit určitého míjení: myšlení je podobné, blízké, ale nikde tu nenajdeme uvedení souvislostí prostorovosti a areálovosti (při rozdílech), nikde tu nenajdeme uvedeny ty týmy a koncepce, které tento jev rozpracovávají, není tu ani zmínka o jménu průkopníka tohoto zkoumání Dionýze Ďurišina. Škoda té promarněné příležitosti ke konfrontaci, byť třeba ostré.

Ivo Pospíšil